

ХЛОПЧАЧА НАСОЛОДА

Пригодницько-історичну прозу Володимира Рутківського я насамперед сприймаю як дуже класний «хлопчачий» текст, який відкриває переживання такої ж глибини й інтенсивності, як, скажімо, романи Жуль Верна. Принаймні світ тут так само відкривається широко розплющеними від захвату й цікавості очима (не перед — а саме очима) заскоченного, заінтригованого підлітка. Таке вміння автора не підлаштовуватися під свого читача (то ознака попси), а буквально перевтілюватися в нього є, як на мене, ознакою «найвищого письменницького пілотажу». Сповна виказує його Володимир Рутківський і в романі «Сині Води».

Тут одразу ж варто звернути увагу на вельми цікавий, як на мене, прийом (теж до певної міри «жюльвернівський»): попри те, що нібито ж у романі є головний герой, князь Дмитро Боброк, насправді ця його роль у розвитку тексту лише формальна. Ба більше: його образ трохи ідеалізований, а трохи й відчужений — причому обидві ці нібито «полярні» характеристики взаємопов'язані й взаємозалежні, а часом здається, що вони навіть переходять одна в одну. Читач, занурюючись у текст, не мислить як князь Боброк, а сприймає його мислення як інше — цікаве, але не сповна збагненне. Утім, паралельно виводиться ціла низка персонажів «першого ряду», які так само діють упродовж усього тексту — джура князя Петрик, кмітливий і мисливий хлопчик Тимко, княжий вивідник Медовуха, староста Коцюба, — і їхні образи виписані так само в розвитку й чи не детальніше, ніж образ Боброка. Зрештою, не менш цікаві й характеристичні також персонажі «другого ряду» — козак Василь і його друг Ахмет, князь Ольгерд, темник Мамай, татарський хлопчик Зейнула, козак-господар Берендей, бродник-«бандит» Барило, кобзар-вивідник Іван... У пліні оповіді мислення кожного з них виводиться на перший план лише в певний момент, відтак плавно й непомітно «поступаючись місцем» іншому — і це не справляє враження ані «строкатості», ані штучності. Завдяки чому? Гадаю, саме завдяки авторовому вмінню перевтілитися в читача і дивитися на світ його очима, — у висліді виходить так, що всі події зображуються крізь призму мислення самого читача, який виявляється в такий спосіб немов сам «утягнутим» у сюжет, «присутнім» на місці всіх ключових подій і наче сам «зв'язує» ці події в єдину цілість. У такий спосіб маємо своєрідного «читача-героя»! Оскільки ж цей читач, як передбачається, має бути передовсім віку Петрика й Тимка, то зрозумілою стає і ота «подвійність» у сприйнятті Боброка — він-бо для читача «герой» (тут не в значенні «герой роману», а власне герой), а природа героїзму таємнича, вона викликає і принадність, і острах...

Почерез це ми виходимо на другий рівень сприйняття тексту — на перший погляд, умовно кажучи, «виховний». Попри весь скепсис, який закономірно викликає в притомної людини такий термін, насправді йдеться про дуже важливі для дитячої літератури речі: «читач-герой» (тут уже в сенсі «герой роману») природно перепроживає всі описані в тексті події, пропускає їх через власні емоції, «приміряє себе» до різних персо-

нажив — і в його душі, без сумніву, «відкладаються» якісь власні висновки, власні переконання, які йому не нав'язуються, а до набуття яких автор його напрочуд майстерно «підводить». Найперше це, без сумніву, свідомо національна самоідентифікація і не «барабанний», а живий, природний патріотизм. Проте, на відміну від «барабанних» зразків української пригодницько-історичної прози (того ж, скажімо, Андрія Чайківського — щоб не шукати «ближче»), цей патріотизм у Рутківського неодмінно йде рука в руку з глибокою, широкою і природною приязню й повагою до іншої нації, зокрема й «ворожої». Письменник дуже хвацько показує це «порубіжне при-тирання» народів на прикладі дружби Василя й Ахмета, — а сцена в розпал кулачних змагань між українцями й татарами, коли обидва «свати» солодко чаркуються осторонь, відтак же «дух бою» мимоволі втягує їх у бійку, після якої вони й далі братаються і чаркуються, є в цьому сенсі напрочуд прикметною (я вже не кажу про те, що це чи не «найреготливіша» сцена з усіх, які мені лише доводилося надбувати в сучасній нашій прозі).

Втім, у «Синіх Водах» є й значно глибші на доказ цього сюжету: скажімо, історія дружби українського хлопчика Тимка і татарського хлопчика Зейнула — це взагалі пісня (не лише в переносному, а й у прямому значенні — з піснею, в якій оспівується ця дружба, йде в татарський степ сліпий кобзар-вивідник Іван)! А яка прониклива й художньо переконлива історія «міжнаціонального порозуміння» Тимка і Зейнула! Даруйте за довгу цитату — але вона того варта:

«— Та... — зніяковів Тимко. Врешті зважився. — Слухай, Зейнуло, а що у вас кричать, коли б'ються на шаблях?»

Зейнула знизав плечима, тоді заходився крутити в руках стрілу. Схоже, відповідати йому не хотілося. Зрештою запитав:

— А ти не образишся, коли скажу?

— Та чого там! Просто цікаво.

Зейнула зітхнув.

— Ну, дивись... У нас кричать: «Я тобі, уреська собако, відрубая твою свинячу голову!» Тільки не сердься, добре? Сам же напросився.

— Та чого б я сердився? — відказав Тимко й раптом засміявся. — Тільки чому це моя голова водночас і собача, і свиняча?

— Ти диви! — здивувався Зейнула. — Я й не помітив... А у вас, Тимку, як кричать?

— Та... нецікаво.

— Ні, Тимку, це нечесно. Я ж тобі сказав...

— Ну, коли хочеш знати, то в нас кричать: «Я тебе, татарська пико, на капусту посічу!»

Тепер засміявся Зейнула.

— А навіщо сікти? Хіба ж не досить одного удару? А то поки будеш сікти, то й сам без голови залишишся.

— Ти диви! — здивувався Тимко. — А я якось і не задумувався».

Очевидно, що ця не раз і не двічі наголошувана автором міжнаціональна коректність і схильність до порозуміння має, насамперед, виховну місію, — а іноді навіть видається, що й сучасну радше нам, аніж героям

роману, природу. Ба більше: подекуди вона переходить навіть рамці історичної (про це далі) й психологічної достовірності, — скажімо, до сцени, коли в розпал битви на Синіх Водах Ахмет зі словами «мене послали наші» знаходить на бойовищі свого «свата» Василя, є в цьому сенсі питання...

Проте сама ця місія видається мені напрочуд важливою і слушною, оскільки йдеться про текст, звернений, насамперед, до дитячої аудиторії, і автор мусить відчувати відповідальність за те, які саме ідеї і в якій формі він «вкладає» в голови юних читачів. Володимир Рутківський — відповідальний автор, і те, як він художньо розв'язує ці складні проблеми і до яких морально-етичних висновків підводить юного читача, як на мене, є взірцем для сучасного дитячого письменника. А що в «дорослій» історичній прозі ці речі вочевидь можуть бути розв'язані й дещо інакше — це зовсім інша річ. Тому що там інша міра відповідальності...

Це ж стосується, скажімо й проблеми «моря крові», без якого не обійтися в роботі з історичними батальними сюжетами. У Рутківського, ясна річ, кров летиться щедро — але це радше «казкова» кров, позбавлена будь-яких натуралістичних рис; на ній, умовно кажучи, «камера не фіксується» і жорстокість зі сторінок тексту не вихлюпує. Психологічно автор прописує батальні сцени так, що читач-підліток сприймає їх хоч і напрочуд емоційно — але це емоції пригоди, а не жаху. Виходить щось на зразок напрочуд захопливої шахової партії, у якій доводиться іноді задля перемоги жертвувати слоном, скажімо, чи конем, але ж це не означає, що цього коня чи слона ти більше ніколи не зможеш поставити на дошку, — в тебе неодмінно буде з ним, тепер пожертвуваним, іще не одна партія. Книжку з улюбленими героями, хоч і загиблими наприкінці, також можна перечитувати не раз і не двічі...

Власне кажучи, тут — якщо глянути на комплекс проблем, які не просто порушуються, а цікаво й художньо переконливо розв'язуються в тексті, — насамперед ідеться про гуманістичний дискурс письма Рутківського, який мені бачиться ключовим у його творчості.

Ну і, нарешті, ще один рівень прочитання «Синіх Вод», про який неодмінно слід повести мову, — історичний. Логічно запитати: чому аж наприкінці? Чи не занадто це «далеко» як для роману з історичним підложжям?

Справді, роман написано на матеріалі реальних історичних подій із царини українсько-литовсько-татарських взаємин у XIV столітті; в тексті діє низка реальних історичних персонажів — князь Дмитро Боброк, великий князь Ольгерд, київський князь Володимир, темник Золотої Орди Мамай, хан Котлабуга та ін. Зрештою, йдеться про напрочуд цікаву й важливу, хоч досі й мало вивчену сторінку з вітчизняної історії — битву на річці Сині Води, що відбулася, як вважають історики, в період між 24 вересня — 25 грудня 1362 року. Однак про сам перебіг битви історикам відомо дуже мало — а мені тим паче, тому я не можу оцінювати історичну автентичність сюжетів, вочевидь, значною мірою придуманих самим автором на основі тих куцих відомостей, що до нас дійшли. Зрештою, Володимир Рутківський у численних інтерв'ю й сам наголошував на тому, що особлива роль у цих подіях князя Боброка, введена в романі, є художнім вимислом. Загалом,

це цілком нормальна річ у художній літературі, ба більше: як на мене, дуже відрадно те, що наше письменство — хай поки що й в особі самого лише Рутківського, та хтось же мусить починати! — нарешті звернуло увагу на вкрай цікаві спільні сторінки литовсько-білорусько-української історії й намагається художньо їх прописати. Це, зрештою, і в геополітичному сенсі дуже актуально.

Проте є один напрочуд суттєвий, як на мене, момент: незважаючи на все це, ба навіть на те, що автор не обмежується в тексті описом битви та її передумов, а подає, причому в цікавому й доступному для юного читача викладі, доволі широку історичну панораму, на тлі якої відбувалася битва, — а все ж історія тут не головне, вона — лише засіб, «тло» для розмови про становлення людини в надзвичайних обставинах. Так само як прийом, використаний для зацікавлення юного читача такою розмовою, — це пригода, авантюра. Тому я не певен, що ми маємо справу власне з «історичним романом», — це радше дуже класний пригодницький текст, у якому художне над історичним виразно домінує. Зрештою, таке визначення якщо не внеможливить, то принаймні суттєво пом'якшить цілком імовірні закиди щодо того, що княжа Україна «доби Боброка» в Рутківського дуже мало чим відрізняється від козацької України «доби джур козака Швайки» — хіба лише тим, що герої «Синіх Вод», на відміну від героїв «джурської» трилогії, не використовують вогнепальної зброї, а от побут, звичаї й мова зовсім не змінилися...

Отож, найцікавіший, як на мене, рівень прочитання «Синіх Вод» — таки не історичний, а психологічний, гуманістичний, «становленнєвий». Саме він, насамперед, виказує, що Володимир Рутківський — об'єктивно один із найпотужніших сучасних українських письменників, а його книжки — велика насолода не лише для юного, а й для цілком дорослого читача, який не втратив здатності дивуватися, переживати, мріяти, любити...

І останнє: я свідомий того, що згадка наприпочатку про Жуль Верна може когось подивувати. Тому не можу не завважити, що я дуже далекий від того, аби чіпляти Володимирові Рутківському ярлика на кшталт «український Жуль Верн». Насправді ж ця згадка для мене зовсім не випадкова — але винятково суб'єктивна. Просто у віці Петрика й Тимка я зачитувався саме його романами — а в українській літературі схожі враження мав хіба від Миколи Трублаїні. І так вийшло, що я й тепер іноді залюбки перечитую «Таємничий острів» чи «Дітей капітана Гранта», при цьому немовби «повертаючись» у дитинство й наново відчуваючи ту неповторну, напрочуд хвилюючу гаму «хлопчачих» переживань, яку відчував тоді. Відтоді, звісно, дуже багато різного перечиталося й пережилось — але таке гостре, таке яскраве відчуття «повернення в дитинство» мені зміг подарувати ще раз лише Рутківський. Не лише «Синіми Водами» — але й ними теж. Тому для мене творчість Володимира Рутківського — велика «хлопчача» насолода! Така солодка й хвилююча, що залишається лише побажати всім «хлопчакам», незалежно від віку, неодмінно її відчутти.

Іван Андрусак

КНЯЗЬ БРОДНИКІВ

ЧАСТИНА ПЕРША

З ВОГНЮ ТА В ПОЛУМ'Я

Травень 1361 року

Над галявиною попливли запаморочливі пахощі гарячого кулешу.

Бродники, що покотом розляглися неподалік від багаття, один по одному піднімали голови і з нетерпінням позирали на свого нового кашовара.

Галявиною попаски бродило зо три десятки стриножених коней. То була чергова здобич бродників і саме через неї таїлася нині Гиричева ватага. Чиї це були коні — ніхто з бродників не знав і знати не хотів. Просто в лузі над Сулою випасався табунець коней, а пастухів поблизу не виявилося. То чому б не скористатися з того, що саме пливе до рук?

Все ж обережний Гирич на всяк випадок звелів негайно перегнати табунець з лівого берега Дніпра на правий, у володіння іншої, очаківської орди. І оце третій день скрадаються канівські бродники невидимою межею поміж татарськими улусами та руськими селищами. Заодно Гирич прихопив з собою і перевізника Панька, щоб той бува не виказав можливим переслідувачам, у який саме бік подалася його ватага.

Проте незабаром все має скінчитися. От продадуть вони крадених коненят кульдюрівцям, черкасцям чи ще комусь — і знову стануть вільними, мов ті горобці. До того часу, доки не закінчатся гроші.

Проте які там гроші? Половина від виручки за крадених коненят належить ватагові, чвертка — Барилкові, бо ж ніхто краще від нього не вміє торгувати краденим. А рештка, поділена між десятьма іншими членами ватаги — які то гроші? Сльози, а не гроші.

Та з іншого боку — якби не зіркі очі Барила та відчайдушність Гирича, вони б і цих крихт не мали.

А пахощі були такими звабливими, що аж в голові паморочилося. Тепер не витримав навіть ватаг Гирич — приземкуватий, зсутулений, він нагадував невеликого ведмедя.

— Ти ще довго моритимеш нас голодом? — запитав із присвистом. Колись, на початку свого бродництва, Гирич упіймався на якійсь дрібній крадіжці і втратив два передні зуби.

— Встигнете з козами на торг, — безтурботно відказав Медовуха. Він подмухав на ложку, обережно сьорбнув з неї і замріяним поглядом втупився в крону дерев.

— Ет, хлопці, сюди б ще трохи зелененької цибульки та кропу...

Хлопці тихенько застогнали. Проте на більше вони не зважувалися. Кашовар, коли він заходжується біля свого діла, в усі часи вважався особою священною і недоторканою. До того ж новий член ватаги мав неабияку силу, тому з ним краще було дружити, аніж ворогувати.

— Слухай, Медовухо, а чому ти пішов з Соколанової ватаги? — запитав рудуватий Хвесько. — Кажуть, що людина він добра, даром волі кулакам не дає.

З відповіддю Медовуха не поспішав. Ще раз сьорбнув з дерев'яної ложки, в задумі поплямкав губами.

— Добра то воно добра, — нарешті відказав він. — От тільки жарту у нього дурні.

— Це ж чому дурні?

— Як би тобі сказати... Приміром, упіймає Соколан вужа і кине тобі за пазуху. А оскільки вже не добачає, то одного разу Михейкові Лободі замість вужа вкинув гадюку.

— Ну і що? — поцікавився хтось.

Медовуха стенив плечима.

— А нічого. Поховали Михайла.

— Наш отаман теж непоганий жартун, — посміхнувся Хвесько і покосував очима у бік свого ватага. — Пам'ятаєте, як він прив'язав Ониськового хлопця до берестка і запустив йому в штани ледь не половину мурашника?

Бродники засміялися. Не тому, що їм було дуже весело, а щоб зробити приємність ватагові.

Посміхнувся і Гирич.

— А нехай не спить, коли поставлений на сторожу, — відказав він. — Так з кожним буде.

— А де тепер той хлопець? — поцікавився Медовуха.

— Хто його знає, — обережно відказав Хвесько і знову зиркнув на Гирича. — Мабуть, пристав до іншої ватаги. Може, навіть до Соколанової.

Гирич незадоволено ворухнув бровою і Хвесько замовк.

Нарешті Медовуха вирішив, що куліш зварився. Він постукав ложкою по краю казана і оголосив:

— До роботи, товариство!

Бродники дружно запрацювали ложками. Їли мовчки. Лише час від часу вдячно підморгували Медовусі. Навіть ватаг Гирич — і той віддав належне майстерності кашовара: схвально поплескав його по плечу.

Проте не встигли вони дістатися й до половини казана, як з узлісся долетів короткий пронизливий посвист. Бродники скочили на ноги і, облизуючи на бігу ложки, кинулися до коней. Досягши узлісся, спинилися під столітнім дубом і Гирич запитав кудись у верховіття:

— Чого розсвистівся?

На голови бродникам посипалися шматочки кори і обламане гілля. Трохи згодом з-поміж листя визирнуло обличчя Барила.

— Схоже, очаківська татарва за кимось женеться, — сказав він. — І саме в наш бік.

Степом, шосили працюючи нагаями, гнало п'ятеро вершників. І лише один кінь — великий, вороний — ніс свого господаря без будь-якої принуки. Скидалося на те, що він здатен був прискорити свій і без того стрімкий біг. Проте його господар, схоже, відриватися від товариства не хотів. Він раз по раз натягував повід і кричав до своїх супутників щось підбадьорливе.

— Дурень, — коротко кинув Барило. — Бодай один зміг би врятуватися.

— Еге ж, — згодився Гирич. — Здається, іншим це не світить.

І справді, татари наздоганяли втікачів без особливих зусиль. Їх було біля двох десятків. Рука Медовухи мимоволі лягла на рукоятку шаблі.

— Допоможемо горопахам? — звернувся він до своїх товаришів.

— Помовч! — гарикнув на нього Гирич. Та, перехопивши похмурі погляди інших бродників, пояснив: — Спочатку треба розібратися, що тут до чого.

Нарешті й до втікачів почало доходити, що надії на порятунок у них немає. Тож по заклику кремезного вершника на вороному коні — очевидно той був за старшого — вони стали колом і приготувалися до останнього бою.

— Ет, — із серцем кинув Медовуха й відвернувся.

Татари налетіли на п'ятірку з усіх боків. Дзенькнула криця, дибки звелися коні, почувлися зойки пораних. Перший натиск втікачам вдалося відбити — на землю скотилося три татарина. Правда, поруч з ними опинився і один з утікачів — він не витримав могутніх ударів кремезного, міцно збитого татарина з обвислими вусами.

— То Шакир, начальник сторожового загону, — упізнав Гирич татарина. Посміхаючись, похвалився: — Ще ніхто, крім мене, з його пазурів не вислизав.

Витримавши перший натиск, втікачі трохи підбадьорилися. Вони знову отримали надію пробитися до такого вже близького лісу. Нещадною блискавицею миготів важкий меч у руці старшого. Не поступався господареві і його могутній жеребець. Широкими грудьми напірав він на низькорослих татарських коненят-бахматів, шматував їх зубами чи, звівшись дибки, з силою кидав копита на їхні голови.

— Сатана, а не кінь, — захоплено прицмокував Гирич. — Справжній сатана!

Під мечем старшого впав ще один татарин. Його сусіда звалив іншого. Вихопився було наперед старшому Шакир, проте за хвилину і він змушений був відступити. Не перед мечем — просто його кінь не міг стримати натиску вороного жеребця.

— Здорово б'ються, чортяки! — заздрісно вигукнув Медовуха і рішуче вихопив шаблю. — То ви собі як хочете, а я — з ними!

Гирич кинув швидкий погляд на збуджені обличчя бродників. Якусь мить розмірковував. Нарешті вирішив.

— Стій! — люто гримнув він на Медовуху. — Ич, один він такий хоробрий, а всі інші боягузи!

— То якого ж біса ми тут стовбичимо? — огризнувся Медовуха.

— А такого, що голову треба мати на плечах, а не мішок з половою, — відрізав Гирич. І, звертаючись до решти бродників, додав: — Затямте: якщо вціліє бодай один з татарви, нам на цьому світі не жити. А тепер — за мною!

Бродники, на ходу вилаштуваючись широкою лавою, вилетіли на узлісся. Татари на мить оторопіли. Дехто почав розвертати коней.

— Шакире, постривай! — загукав Гирич, котрий мчав попереду. — Ми тобі на поміч! Тримайся, Шакире!

Начальник татарської сторожі завагався. Та за хвилину його насторожене обличчя розпливлося в широкій посмішці.

— Добре! — гукнув він. — Добре, Гиричу!

Татари з новою силою напосілися на втікачів. А ті, обладієні появою руських бродників, були настільки приголомшені словами Гирича, що на якусь хвилю втратили здатність до спротиву. За мить двійко з них зсунулися на землю, а третій безсило схилився на кінську гриву. Утримався в сідлі лише господар вороного коня. Як і раніше, блискавкою миготів у його руках доладний меч, а жеребець з лютим іржанням кидався на татарських коненят.

Гирич вихором підлетів до Шакира і навідмаш рубонув шаблею по товстій шиї.

— Оточуй їх! — заволав він до бродників. — І щоб жоден не втік!

Тільки тепер, втративши ватага, татари зрозуміли, як їх жорстоко ошукано. Одні кинули зброю і почали благати про порятунок, інші з лютим вереском намагалися пробитися крізь стрій бродників. Проте господар вороного коня навпіл розрубав одного татарина, Медовуха вклав іншого, а перевізник Панько затявся врукопаш з третім. Тим часом Гирич з Барилом зносили голови тим, що вже здалися. Невдовзі з татарським сторожовим загоном було покінчено. Не втік жоден.

— Погляньте, що там у них в саквах і зберіть їхніх коней! — звелів Гирич і під'їхав до старшого над втікачами. Це був високий, плечистий молодик з запалими від утоми синіми очима. Обличчя його було покрите плямами чи то своєї, чи то чужої крові. Нею ж була просякнута сорочка і штани незнайомця.

— Дісталось тобі, брате, — співчутливо похитав головою Гирич.

— Здається ногу зачепило, — скривився вершник і обережно обмацав коліно.

— Аби тільки ногу, — зауважив Гирич. — На тобі, схоже, живого місця не лишилося. За що це вони так напосілися на вас?

— То ж татари, — відказав незнайомиць. — Хіба ти їх не знаєш?

Гирич пильно подивився на нього.

— Щось ти приховуєш, брате, — сказав він. — Втім, це твоя справа... І звідкіля саме вони за вами женуться?

— Здалеку, — відказав незнайомиць. Його обличчя вкрилося рясним потом. Здається, він почував себе дуже зле. — Спаси Біг, добрі люди, за поміч. А то вже й не сподівалися, що зостанемося в живих.

— Нема за що, — відмахнувся Гирич. — Хіба...

І він з неприхованим захватом поглянув на жеребця, який все ще збуджено басував під вершником. Тоді перевів погляд на сідло, коване сріблом.

— Гарний кінь у тебе, — визнав він. — Про такого навіть наймогутніший мурза може лише мріяти.

— Ще б пак, — згодився незнайомець і з видимим зусиллям вклав меча до піхов. — Мого Коршуна мало хто може обігнати. А в бою йому взагалі ціни немає.

— Атож, — згодився Гирич. — Бачили, на що він здатен. Слухай, віддав би ти мені його, — зненацька запропонував він.

— Як це? — не зрозумів вершник.

— А так. За те, що ми тобі життя врятували.

— Ні, Коршуна не віддам, — відказав незнайомець і його рука поповзла до руків'я меча. — Все, що завгодно, тільки не його. До них почали з'їжджатися інші бродники.

— Он бачите, хлопці, як воно виходить, — поскаржився їм Гирич. — Ми цю людину, можна сказати, з татарських пазурів вихопили, а їй коня шкода. Ну що ж, — зітхнув він, — не віддаеш добром, зробимо інакше...

Все ще приязно посміхаючись, Гирич подав знак і тієї ж миті Барилів аркан обвився навколо шиї незнайомця. Дужий ривок — і той зсунувся з коня.

Бродники завмерли.

— Ви що ж це робите? — першим опам'ятався Медовуха. — Хлопці...

Міцний кулак Гирича опустився на його скроню. Медовуха захитався і впав на незнайомця.

А Гирич пройшовся місцем нещодавнього бойовиська і зітхнув, як господарка стинає качани капусти, голови тих, хто ще ворушився. Як татарські, так і руські.

— Зайвих очей нам не треба, — пояснив він бродникам. — Це нам, хлопці, зовсім ні до чого.

— А з цим як бути? — запитав Барило, що з шаблею напоготові стояв над незнайомцем. — Теж стяти голову?

— Ні, цього ми візьмемо з собою, — відказав Гирич. — Схоже, важна це птиця. Недарма за ним стільки татарви гналося... А тепер, хлопці, стриножте-но цього вороного.

Проте жеребець даватися чужинцям не збирався. Він метляв бродниками, мов порожніми саквами, розпачливо іржав і косував очима в бік господаря, що нерухомо лежав на землі. Біля нього, тримаючись руками за голову, сидів все ще очманілий Медовуха.